

המהר"ל המבואר

הגדה של פסח

עם פירוש מאת מרנא ורבנא מהר"ר יהודה ליווא
בהר"ר בצלאל מפראג זצוק"ל

פרקי הלכה
דרשה לשבת הגדול

הוצאה חדשה הכוללת ניקוד, פיסוק, חלוקה לפיסקאות,
השלמת ותיקון מראי המקומות,
קביעת כותרות לכל פרק ופיסקה
ועוד הערות ותוספות מועילות

עם ביאור

קול חי

המבאר לשון המהר"ל פיסקה מול פיסקה בלשון צחה בת ימינו
מאת הרב אביגדור שילה

בהוצאת המכון התורני אור עציון
ע"ש ר' יצחק וחנה סטרולוביץ'

הגדה של פסח

אור לארבע עשר בודקין את החמץ. ולא בודקין לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה, אלא בנר של שעוה. ובודקין בחורין ובסדקין ובכל המקומות שדרכו להשתמש שם. ולא יתחיל שום מלאכה, עד שיבדוק ואפילו בתלמוד תורה. וקודם שיתחיל לבדוק מברך

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַוֵּנוּ עַל בִּיעוּר חֻמֶּץ:**

ולא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה כלל. ואחר הבדיקה ישמור החמץ בתיבה, או יתלנו באויר, מקום שאין עכבר שולט בו שם ויבטלנו ויאמר

**כָּל חֻמֵּי רֵא וְחֻמֵּי עֵא דְאִיכָא בְּרִשׁוֹתַי דִּי לָא חֻמְתִּיהּ וְדִי לָא
בְּעֵרְתִּיהּ לְבָטֵל וְלֵהוּי כְּעֵפְרָא דְאַרְעָא:**

למחרת ביום ארבעה עשר בניסן בשעה חמישית יעשה לו מדורה בפני עצמו וישרפנה, וישליך אפרו, ותכף יבטלנו ויאמר

**כָּל חֻמֵּי רֵא וְחֻמֵּי עֵא דְאִיכָא בְּרִשׁוֹתַי דְּחֻזְתִּיהּ וְדִלָּא חֻזְתִּיהּ
דְּחֻמְתִּיהּ וְדִלָּא חֻמְתִּיהּ דְּבְעֵרְתִּיהּ וְדִלָּא בְּעֵרְתִּיהּ לְבָטֵל
וְלֵהוּי כְּעֵפְרָא דְאַרְעָא:**

קול חי

המהר"ל

שבת הגדול

שבת שלפני פסח נקראת: שבת הגדול, והרבה טעמים נאמרו על שם זה. ואין לומר שהטעם רק מפני שמפטירין באותה שבת הפטרת: וערבה לה, שבה מופיע הפסוק: לפני בא יום ה' הגדול והנורא. אלא כך פירוש הדבר: יציאת מצרים נקראת גדול, כי ביציאה זו ניכרת גדולת הקב"ה וגדולת מעשיו. ולעתיד, לעולם הבא יקנו ישראל מעלה

שבת הגדול - הקדמה לשבת שהוא העולם הבא וְשַׁבַּת שְׁלִפְנֵי הַפֶּסַח נִקְרָא: שַׁבַּת הַגְּדוֹל, וְהַרְבֵּה דְּכָרִים בָּאוּ עַל זֶה. וְאֵין לָךְ לֹמַר רַק לְפִי שְׁמִפְטִירִין בּוֹ: וְעֵרְבָה לָהּ, וְבוֹ כְּתִיב (מלאכי ג, כג): לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא, וּמִפְּנֵי זֶה נִקְרָא: שַׁבַּת הַגְּדוֹל. וּפְרוּשׁ זֶה, כִּי יְצִיאַת מִצְרַיִם נִקְרָא גְּדוֹל, עַל שֵׁם גְּדוּלוֹת מַעֲשָׂיו הַנּוֹרָאִים שֶׁעָשָׂה וּפְעַל כְּאֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וְלְעֵתִיד, לְעוֹלָם הַבָּא, יִקְנוּ יִשְׂרָאֵל

ויעשה החרוסת סימן לטיט וזריזין מקדימין למצות
{הדלקת נרות ליו"ט

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:**

ליו"ט שחל בשבת:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם טוֹב:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיִינוּ וְקִיַּמְנוּ
{וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה:**

קול חי

גבוהה יותר, ויעשה עימם הקב"ה מעשים גדולים ונוראים יותר ממה שהיו בצאתם ממצרים. כאשר יצאו ממצרים עשה עמהם נפלאות ובוזה זכו למעלה גבוהה, ולעתיד יעשה עמהם נפלאות גדולות יותר ויזכו למעלה גבוהה יותר. לכן השבת שלפני פסח נקראת: שבת הגדול, כי כל שבת היא מעין העולם הבא, שאף הוא נקרא שבת. לכן השבת הקודמת לפסח היא זכר לשבת הגדולה של העתיד, כלומר לעולם הבא, שהוא יום ה' הגדול והנורא. והעתיד במעלה גבוהה יותר ממעלת יציאת מצרים, על כן הוא קודם לפסח.

וכן השבת שלפני יום הכיפורים נקראת בשם מיוחד: שבת תשובה, והטעם: כי יום הכיפורים הוא יום ששבים אל המעלה הראשונה שהיו בה לפני שחטאו, מפני

המהר"ל

עוד מדרגה יותר עליונה, ויעשה הקדוש ברוך הוא עוד גדולות על כל גדולות, נוראות על כל נוראות. שכאשר זכו ישראל למדרגת יציאת מצרים, שעשה גדולות עמהם, יזכו למדרגה יותר עליונה שיעשה עמהם גדולות לעולם הבא. ולפיכך שבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול, כי כל שבת היא מעין זכר העולם הבא שנקרא שבת גם כן. ולפיכך השבת שהוא קדם הפסח הוא זכר לשבת הגדול, שהוא יום הגדול והנורא, לפי שאותו שבת הגדול שהוא עולם הבא שיהיה לעתיד, קודם וראשון במעלה ליציאה.

שבת תשובה - הקדמה לתשובת העולם לעתיד לבוא

וכן השבת שלפני יום הכפורים נקראת שבת תשובה. וזה כי יום הכפורים הוא יום התשובה, שהכל שבים אל חזקתם הראשונה על ידי מחילת הקדוש ברוך הוא שהוא

קול חי

שהקב"ה מוחל להם. לכן נקבע היובל ביום הכיפורים, שכולם שבים אל מקומם כבתחילה. ליום הכיפורים דמיון ליובל, שהכל שבים מעוונותיהם. ולעתיד לבא, ליום שכולו שבת, הכל יחזור למעלה הראשונה, יתרחקו מפחיתות החומריות וישובו לדבקות בקב"ה. בזכות יום הכיפורים, יזכו לשוב ביום שכולו שבת. ומפני שכל שבת מעין עולם הבא, לכן השבת הקודמת ליום הכיפורים היא מעין השבת של העתיד לבא. דוקא השבת הקודמת ליום הכיפורים ולא השבת שלאחריו, מפני שמעלת העתיד גדולה יותר, לכן היא קודמת ליום הכיפורים. ועוד, כיון שלשבת העתיד, העולם הבא, יש קשר אל יום הכיפורים, ויום השבת רומז לעולם הבא, אין לעשות את שבת תשובה רק לפני יום הכיפורים ולא לאחריו, שכבר חלף הלך לו יום הכיפורים. וכן לעניין שבת הגדול. התבאר כי השבת שלפני פסח יש לקרותו: שבת הגדול, כי הפסח הוא דבר גדול, כמו שהתבאר למעלה, ושבת הסמוכה לו היא שבת שעוד עתיד להתגדל שמו יתברך ביום ה' הגדול והנורא. הבן דברים אלו היטב כי הם דברים נכונים למבינים.

המהר"ל

מוחל להם, ושבים אל ה' וזה ידוע. ולכך קבעה התורה היובל ביום הכיפורים, שהכל שבים אל חזקתם הראשונה, ויום הכיפורים דומה לזה, שהם שבים מן העון שהיה בהם ושבים אל ה'. ולעתיד לבא ליום שכלו שבת, יהיה הכל שב אל ה' מפחיתות עולם הנה. וזה יהיה בזכות יום הכיפורים, שהם שבים עתה אל ה', לכך יזכו לשוב באותו שבת אל ה'. ומפני שכל שבת הוא מעין עולם הבא וזכר לו, לכך השבת שהוא קדם יום הכיפורים הוא מעין השבת שיהיה הכל שב אל ה'. ודוקא שבת הקודם ולא השבת שאחריו, כי השבת ההוא הוא קודם ועליון במעלה. ועוד, כיון שיש לשבת של עתיד שהוא עולם הבא שישכוח אל יום הכיפורים כמו שאמרנו, והשבת שלפניו רמז לו, אין שייך רק בשבת שלפניו ולא בשבת שאחר יום הכיפורים, שפכר עבר יום הכיפורים, וזה מבאר. וכך לענין שבת הגדול. והנה התבאר כי שבת שלפני הפסח יש לקרותו: שבת הגדול, שהפסח הוא גדול כדלעיל, ושבת הסמוך לו הוא השבת שעוד יתגדל הוא יתברך, שהוא יום הגדול והנורא יותר. והבן זה מאד, כי הוא הנכון ואין בו ספק למבינים.

(גבורות פל"ט)

קִדְשׁ וְרַחֵץ כְּרַפְס יַחַץ מִגִּיד רַחֲצָה מוֹצִיא מִצָּה מְרוֹר כּוֹרֵךְ שְׂלַחַן עוֹרֵךְ צָפוֹן בְּרֵךְ הַלֵּל נִרְצָה

בשש עשרה מילות אלו נכלל סדר בצחות רב. רצה בקדש ורחץ שיאמר קידוש ואחר כך יטול ידיו. בכרפס יחץ שיעשה טיבול בכרפס ואחר כך יחלק אחת מהמצות לחצאין. מגיד רחצה שיאמר ההגדה ואחר כך יטול ידיו לסעודה. מוציא מצה שיעשה המוציא וברכת על אכילת מצה. מרור כורך שיעשה טבול שני מרור בחרוסת ואחריו הכריכה זכר למקדש כהלל. ובשולחן עורך שיאכל סעודתו. ובצפון ברך שיאכל מחצי המצה הצפונה לאפיקומן, ואחר כך יברך ברכת המזון. ויאמר הללך וזה מה שאמר הלל נרצה.

בערב פסח כשבאים מבית הכנסת יהא שולחנו ערוך ועליו קערה ובה שלוש מצות ומיני ירקות ליטוגא ואיפייא ושני תבשילין בשר וביצה, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה וחרוסת זכר לטיט, מים ומלח. ושוטפין הכוסות ואחר כך מוזגין כוס ראשון ויברך על היין.

קול חי

המהר"ל

שני תבשילים בקערה

הטעם שעושים זכר לפסח וחגיגה

וצריך שני תבשילין, אחד זכר לקרבן חגיגה ואחד זכר לפסח. ואם תאמר: מדוע אנו עושים זכר רק למצוות אלו, הרי יש מצוות רבות שאין אנחנו יכולים לקיימן ואין אנו עושים להן זכר? הטעם הוא: כי יש בליל הסדר שלוש מצוות: פסח, מצה ומרור. מצוות אלו קשורות זו בזו, שנאמר: "על מצות ומרורים יאכלוהו". לכן כשאנו מקיימים מצות מצה עלינו לעשות זכר לשתי המצוות האחרות הקשורות אליה ואין אנו יכולים לקיימן. די בעשיית זכר זה שאנו עושים יחד עם המצה, כך נראה.

וצריך שני תבשילין: זכר לחגיגה ופסח. ואם תאמר: מאי שנא מצנה זאת בשביל שאי אפשר לקיימה שאנו עושין זכר לה, וכמה מצוות שאין יכולים לעשות ואין עושין זכר להם? והטעם הוא: כי יש כאן ג' מצוות: פסח, מצה ומרור. ואלו ג' מצוות שיקים זו אל זו, דכתיב (במדבר ט, יא): על מצות ומרורים יאכלוהו, ואנו מקיימים מצות מצה, יש לנו לעשות זכר לשאר מצוות שהם שיקים לה. ולענין זה שהמצוות הם מתיחסים ביחד, ויש לעשות אותם ביחד, הדבר הזה שהוא זכר בעלמא סגי, כך יראה.

אם חל פסח להיות בחול אז מברכין זה הברכה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל
עַם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֵּן לָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה

מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן אֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת
הַזֶּה זְמַן חֲרוּתְנוּ בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ זָכַר לִיצִיאַת
מִצְרַיִם.

כִּי בָנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ
בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מִקְדָּשׁ
יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמִנִּים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲנִינוּ וְקִיָּמָנוּ
וְהַגִּיעָנוּ לְזְמַן הַזֶּה:

קול חי

המהר"ל

ארבע כוסות וארבע לשונות של גאולה

חכמים תקנו ארבע כוסות, שתהיה השתייה הנלווית לאכילה שתייה של מצוה

אמנם מצות ארבע כוסות חכמים תקנו אותם. שתקנו זאת משום שהאכילה בליל הפסח היא אכילה של מצוה, בשונה משאר אכילות שהן רשות. מכיון ששתייה בכלל אכילה, כי אין אכילה בלא שתייה, תקנו חכמים שכמו שהאכילה מצוה חשובה, כך תהיה גם השתייה הנלווית אליה, ולא תהיה שתייה של רשות, כדי שתהיה השתייה דומה לאכילה.

כמו כוסות חכמים תקנו אותם. כי כאשר היתה האכילה של מצוה, ואין זה אכילה כמו שהיא שאר אכילה, רק אכילה זאת אכילת מצוה, והשתייה היא מתיחסת אל האכילה, שאין אכילה בלא שתייה¹. ולפיכך כמו שהאכילה היא מצוה עליונה, השתייה מתדמה לזה, שתהיה של מצוה ולא תהיה כמו שאר שתייה.

1. ברכות מט, ב: "רבי מאיר סבר: ואכלת - זו אכילה, ושבעת - זו שתייה". ובאו"ח סימן קצו סעיף ד כתב הרמ"א: "א"א שאינו חייב לברך מדאורייתא אם לא שתה והוא תאב לשתות" (מרדכי פ' ג' שאכלו ובי"י בשם כל בו ושבלי לקט).

ואם חל פסח להיות בשבת אז מתחיל זאת הברכה

וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם:

וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שְׁבֹת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֵּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה:

שִׁבְתוֹת לְמְנוּחָה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חֲגִים וְזְמַנִּים לְשִׁשׁוֹן אֶת יוֹם הַשְּׁבֹת הַזֶּה וְאֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֲרוּתְנוּ בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ זִכָּר לִיְצִיאַת מִצְרַיִם.

כִּי בָנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. וְשִׁבְתָּ וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁשׁוֹן הַנִּחְלָתָנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֹת וַיִּשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיָנוּ וְקִיָּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזְמַן הַזֶּה:

המהר"ל

קול חי

ארבע לשונות של גאולה כנגד הגירות, השעבוד והעינוי ולקחתם לו לעם

ובמדרש (שמות רבה פרשה ו, ד) אָמְרוּ, אַרְבַּע פוסות נגד ארבע לשונות של גאולה, דְּכַתִּיב (שמות ו, ו): וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם וְגו'. וְהִנֵּה פְרוּשׁ אֵלּוּ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת במדרש אמרו שארבע הכוסות הן כנגד ארבע לשונות של גאולה, שנאמר: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וכו'. בפירוש ארבע לשונות של גאולה ישנם פירושים רבים,

ואם חל פסח במוצאי שבת אז מתחיל כאן יקנה"ז

יין קידוש נר הבדלה זמן

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל
עַם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְתִתֶּן לָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה

מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן אֶת יוֹם חַג הַמִּצְוֹת
הַזֶּה זְמַן חֲרוּתֵנוּ בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ זִכָּר לִיִּצְיָאת
מִצְרָיִם.

כִּי בָנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתָנוּ קֹדֶשֶׁת מִכָּל הָעַמִּים. וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁךָ
בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ
יִשְׂרָאֵל וְהַזְמַנִּים:

קול חי

וכבר בארנו בפרקים ל ומג ארבע לשונות אלו. כל הפירושים שאמרנו ברורים, ומי שחנן ה' אותו בחכמה ובדעת יבין שלכל הפירושים שורש אחד. ומה שבארנו בארבע לשונות אלו, שנגזר על זרע אברהם שלושה דברים: כי גר יהיה זרעך... ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה: הוזכרו בפסוק שלושה דברים: גירות, עבדות ועינוי, והם מסודרים בהדרגה מהקל לקשה. הגרות היא כאשר נמצאים בארץ זרה, חסרי כח וכפופים תחת אחרים, כמו הגר שיד אחרים עליו. בשלב זה עדיין אין שעבוד לאחר. העבדות קשה יותר מגרות, שכן יש שעבוד, אבל

המהר"ל

יש להם פנים רבים, וכבר פרשנו למעלה² אלו ארבע לשונות, וכלם הם דברים ברורים, ולאיש החכם אשר נתן ה' בו חכמה ודעת ידע כי משרש אחד יצאו הפרושים. ומה שבארנו באלו ארבע לשונות, כי מפני שנגזר על זרע אברהם שלשה דברים: כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגו' (בראשית טו, יג), הזכיר בהם שלשה דברים: גרות, עבודה וענוי, והם שלשה דברים האחד יותר קשה מן השני. וזה כי הגרות בתוך ארץ נכריה ואין להם כח והם כפופים תחת אחרים, כמו הגר שיד אחר עליו, ומכל מקום אין משעבד לאחר. ועבדום הוא יותר מזה, שהוא

2. בפרק ל ובפרק מג.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ
לְחַל בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים וּבֵין יוֹם
הַשְּׂבִיעִי לַשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קֹדֶשׁ שֶׁתְּ שַׁבָּת לְקֹדֶשׁת יוֹם
טוֹב הַבְּדִלְתָּ. וְאֵת יוֹם הַשְּׂבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשׁ שֶׁתְּ.
הַבְּדִלְתָּ וְקֹדֶשׁ שֶׁתְּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשׁ שֶׁתְּךָ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיִנּוּ וְקִיְמָנוּ
וְהַגִּיעָנוּ לְזְמַן הַזֶּה:

קול חי

שעבוד זה הוא דבר הקיים בעולם ואינו דבר חריג, כי קיימים עבדים רבים המשועבדים לאדוניהם. העינוי הוא דבר נוסף שאינו בנוהג העולם, שהרי אין דרכו של האדון לענות את עבדו אלא לשעבד אותו בלי לענותו. כאשר בא הקב"ה לגאול אותם התחיל בדבר האחרון: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, הכוונה לשחרר אותם מהעינוי, שזה סבלות מצרים. ואחר כך אמר: והצילתי אתכם מעבודתם, זוהי ההוצאה מהעבדות. ולאחר מכן אמר: וגאלתי אתכם, כנגד ההוצאה מהגרות, שעד עתה היו תחת שלטון אחרים ובארצם, אף שאין הם מעונים תחת ידם או משועבדים להם. על שלב זה נאמר: וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. לאחר שגאל אותם לא היו עוד תחת רשות אחרים, אבל עדיין חסר לה החיבור אל הקב"ה, ועל זה נאמר: ולקחתי אתכם לי לעם, שתהיו שייכים לי. כך פרשנו את ארבע לשונות של גאולה.

המהר"ל

משעבד בו, ומכל מקום השעבוד הזה כמו כמה עבדים משעבדים לאדוניהם, ואין דבר זה יוצא ממנהגו של עולם, שפמה עבדים יש. אבל הענוי הוא דבר יותר מפשעור, שאין האדון מענה את עבדו אלא הוא משעבד בו ואין מענה אותו, ולפיכך וענו אותו הוא יותר. וכאשר בא לגאל אותם התחיל באחרון: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, זה נגד הענוי שהיו משעבדים בהם יותר מדאי, וזה מתחת סבלות מצרים. ואמר: והצילתי אתכם מעבודתם, וזהו הוצאה מן העבודה. ואחר שהציל אותם מן העבודה אמר: וגאלתי אתכם, וזהו נגד הגרות שהיו תחת ידי אחר בארץ אחרת, ואין זה עבודה ושעבוד רק שהם תחת ידי אחר, ועל זה אמר: וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. ואחר כל זה שגאל אותם אין זה רק הוצאה מרשות מצרים, אבל חסר עדיין להם החבור בהקדוש ברוך הוא. ועל זה אמר: ולקחתי אתכם לי לעם שתהיו לי, כך פרשנו ארבע לשונות של גאולה.

קול חי

עוד פרשנו שכשהיו ישראל במצרים היו משועבדים שעבוד מוחלט בכל חלקיהם. חלקי האדם שלושה: הגוף, הנפש והחיבור של שניהם. נדגים דבר זה: הבית מורכב מחלקיו שהם העצים והאבנים, והבית עצמו, כלומר השלמות הנוצרת מחיבור החלקים, היא דבר שלישי. חלוקה זו לשלושה חלקים נכונה ביחס לכל פרט בעולם אבל אין היא מדויקת ביחס לכלל ישראל, שכן יש בכלל עניין נוסף והוא חיבור הכלל ביחד, כי יש בכלל ישראל דבר שאינו בפרטים. כנגד שעבוד הגוף נאמר: והוצאתי אתכם ממצרים, כי שעבוד הגוף הוא נשיאת המשאות, לכן החמור שהוא בעל גוף נושא משאות. ככל שהגוף חזק יותר כן הוא נושא משא כבד יותר, אבל כאשר הגוף קל וזריו הוא מהיר במלאכה. לכן החמור שהוא בעל איברים חזקים נושא משאות כבדים אבל אינו מהיר בתנועה. מכאן שהמהיר בתנועה לא יוכל לשאת משאות כבדים. מזה אנו למדים כי יכולת נשיאת משא שייכת לגוף, ומהירות התנועה שייכת לנפש. המצרים שעבדו את ישראל גם שעבוד גופני וגם שעבוד נפשי, שהיו צריכים לשאת משאות כבדים, במלאכת הטיט והיו צריכים למהר במלאכתם.

המהר"ל

ארבעה חלקים באומה: הגוף, הנפש, איחוד הפרט ואיחוד הכלל

ועוד פרשנו כי כאשר ישראל היו במצרים, היו משועבדים בכל צד ובכל חלקיהם היו משועבדים. וזה כי כל דבר הוא מרכב מן חלקיו, וחלקיו של אדם הוא הגוף והנפש, והשלישי הוא הדבר הנעשה מחבור שניהן, כמו הבית שהוא מרכב מחלקיו והם העצים והאבנים שהם חלקיו, ועצם צורת הבית הוא שלישי. אמנם דבר זה בפרטים שכל אחד ואחד יש בו שלשה דברים, אמנם כלל האמה הישראלית יש בהם ענין רביעי, והוא חבור הכלל ביחד, כי יש בכלל מה שאין בפרט. ומפני שהיו ישראל בשעבוד מצרים מצד חלק האחד הוא הגוף, על זה אמר הכתוב: והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, שהם נגד חלק הגוף, כי שעבוד של גוף הוא המשא, ולפיכך החמור שהוא בעל חמור וגוף הוא נושא משא וסבל, כי כאשר הגוף חזק הוא נושא משא גדול. וכאשר הנפש קל וזריו התנועה הוא מוכן להיות זריו ומהיר בעבודה. ותמצא בהמה כמו החמור, שהוא בעל אברים חזקים נושא משא כבד אבל אינו מהיר בתנועה, ותמצא מי שהוא ממהר בתנועה מאד אבל לא יוכל לסבל משא גדול. מזה תדע כי משא גדול שייך לגוף ומהירות התנועה לנפש, והיו משועבדים בישראל בשניהם, במשא גדול מאד שהוא מלאכת הטיט והיו צריכים למהר במלאכתם.

כנגד ארבעת החלקים שהיו משועבדים במצרים ארבע לשונות של גאולה

כנגד שעבוד הגוף נאמר: והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, וכנגד שעבוד הנפש נאמר: והצלת אתכם מעבודתם. קושי

וכנגד שעבוד הגוף אמר: והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, וכנגד שעבוד הנפש אמר: והצלת אתכם מעבודתם, כי היה קושי

המהר"ל

קול חי

השעבוד היה משתי בחינות: איכות העבודה וכמות העבודה. איכות העבודה מתייחסת לגוף וכמות העבודה מתייחסת לנפש, כי כשכמות העבודה גדולה, יש צורך בעבודה מהירה, והמהירות שייכת לנפש אשר ממנה התנועה. העניין השלישי הוא הצורה העצמית של ישראל, ועל זה נאמר: וגאלתי אתכם, כי לא ראוי שהצורה העצמית המיוחדת לישראל תהיה משועבדת תחת רשות אחרים, אלא היא צריכה לעמוד בפני עצמה, מפני שהצורה היא עצם ואין עצם נסמך על אחרים אלא עומד בפני עצמו. על זה נאמר: וגאלתי אתכם, שיהיו עומדים ברשות עצמם, דבר זה התבאר בפרק כה בביאור הפסוק: ואמרו לי מה שמו. וכנגד כלל ישראל נאמר: והייתם לי לעם, כלומר אני מחבר אתכם לעם בזה שתהיו לי לעם, וכבר בארנו זאת באריכות למעלה. כנגד זה אמרו חכמים שבזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל, דבר זה מבואר מאד. גם פירוש זה ברור, והתבארו ארבע לשונות של גאולה.

העבודה, אם מצד איכות העבודה ואם מצד כמות העבודה. ואיכות העבודה מתייחס לגוף וכמות העבודה לנפש, שהיו צריכים למהר במלאכת העבודה, והמהירות שיך אל הנפש שבו התנועה. אמנם וגאלתי אתכם הוא לצורה העצמית שהוא השלישי, שאין ראוי שתהיה הצורה ברשות אחר, אבל ראוי שתהיה עומדת ברשות עצמה, כי אין עצם נסמך לאחר רק עומד בעצמו, והצורה היא עצם, וכנגד זה אמר: וגאלתי אתכם, שתהיו עומדים ברשות עצמכם. ודבר זה התבאר למעלה³ אצל מה שמו וגו'. וכנגד הכלל אמר: והייתם לי לעם, כלומר שאני מחבר אתכם לעם במה שתהיו לי לעם, וכבר התבאר זה למעלה באריכות במקומו. וכנגד זה אמרו זכרונם לברכה (שיר השירים רבה פרשה ד, א) שבזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל, כמו שנתבאר היטב באריכות, והוא דבר מבאר מאד. הרי לך ארבע לשונות של גאולה, וגם זה הפרוש הוא ברור.

ארבע הלשונות כנגד ישראל שהיו בשעבוד, כנגד פרעה המשעבד, כנגד ההוצאה ממצרים וכנגד הלקיחה לו לעם פירוש נוסף בעניין ארבע לשונות של גאולה. כבר בארנו בפרק ג כי שעבוד ישראל במצרים היה מצד ישראל עצמם, ומצד המלך המושל עליהם. ביאור העניין: יש עם הראוי להיות משועבד מחמת עצמו, מפני שהוא עם שפל ודל, ויש עם שאינו ראוי להיות משועבד מחמת עצמו, אבל יש מושל המתחזק בכוחו למושול עליו. אצל ישראל במצרים התקיימו שני הצדדים, כי היו ראויים

ועוד באלו ארבע לשונות של גאולה פרוש אחר, והוא זה. כבר בארנו⁴ אצל ויציאנו ה' ביד חזקה ובזרוע נטויה, כי ישראל היו משעבדים במצרים מצד ישראל בעצמם ומצד המלך המושל. וזה כי יש עם ראוי לשעבוד מצד עצמם, שהם עם שפל ודל, ויש עם שאין ראויים מצד עצמם שיהיו משעבדים, אבל המושל מתעורר בכח גדול מאד למשל עליהם. ואצל ישראל היו שניהם, אם מצד

3. בפרק כה.

4. בפרק ג. אמנם שם הזכיר את הפסוק אבל ביאור הפסוק בפרק נב, ושם לא הביא עניין זה.

המהר"ל

קול חי

להשתעבד מצד עצמם, מפני שלא היתה להם ארץ שהיא נחלתם ולא היו עם מיוחד אלא נחשבו כעבדים ילידי בית של המצרים, שהרי נולדו בארצם וברשותם, מצד זה היו ראויים להיות משועבדים. וכן היו ראויים להשתעבד מצד פרעה הרשע, שהתעורר מעצמו בכוח גדול לשעבד אותם. כנגד העניין הראשון, שהיו ישראל טבועים בשעבוד מצרים מפני שנולדו במצרים והיו משועבדים להם נאמר: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. וכנגד פרעה שהיה רשע והתעורר מעצמו למשול עליהם נאמר: והצלתי אתכם מעבודתם, כי לשון הצלה נאמרת כאשר בא מישוהו לשלוט על אחר בכוח ומצילים אותו ממנו. וגאלתי אתכם זו הוצאה מרשות האחר, שזה עניין שונה מהסרת העבדות, כי כאשר אין המצרים משעבדים אותם אין עבדות אבל עדיין אינם בני חורין, כי הם נמצאים ברשות אחרים ואינם ברשות עצמם, לכן נאמר: וגאלתי אתכם. לאחר הגאולה מרשות זרים נאמר: ולקחתי אתכם לי לעם, זה החיבור בה' יתברך. הנה התבאר לך ארבע לשונות של גאולה באופנים שונים בדרך האמת והאמונה.

ישראל מפני שלא היה להם מעולם ארץ לנחלה ולא היו עם מיוחד, כאלו היו עבד ילידי בית למצרים, שנולדו בארצם ותחת רשותם ומצד זה ראויים הם לעבדות. ואם מצד פרעה הרשע, שהיה מתעורר עליהם בכוח גדול לשעבד בהם. וכנגד הראשון אמר: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, פרוש, כי היו ישראל מטבועים בשעבוד מצרים מפני שנולדו במצרים עד שהם שקועים בשעבוד בתוכם, ואמר על זה: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. וכנגד פרעה שהיה רשע מתעורר למשל עליהם אמר: והצלתי אתכם מעבודתם, לשון הצלה מי שבא על אחר בכוח גדול לשעבדו, והוא מציל אותו. אמנם וגאלתי הוא הוצאה מרשות אחר, שעד כאן לא הזכיר רק הסרת הסבל והעבדות, אבל הוצאה מרשות הוא ענין אחר. וזה אף על גב שלא היו פועלים בהם המצרים בעבודה, מצד שהם ברשות זולתם, אין זה חרות. ולכך אמר: וגאלתי אתכם וגו'. ואחר הגאולה מרשות זולתם: ולקחתי אתכם לי, הוא החבור בו יתברך. והרי לך פרוש ארבע לשונות של גאולה כל הדברים דרך אמת ואמונה.

ארבע הכסות להורות על המעלה העליונה של יציאת מצרים, שהיא גבוהה יותר מעצם היציאה

ולפיכך כאשר בא ההוראה על עצם הגאולה בפסח, מצה ומרור, שזה מורה על עצם הגאולה, בא ההוראה עוד בארבע כוסות על מדרגה יותר עליונה. כי מדרגת גאולה זאת שהיה לה מדרגה על מדרגה, עד שמגיע מדרגת גאולה זאת אל מדרגה עליונה. ולפיכך כאשר בא ההוראה באכילת מצה על הגאולה, באה הוראת ארבע כוסות להורות על מדרגה יותר עליונה שיש לגאולה. כי ההפרש שיש בין האכילה והשתיה הוא דבר זה, כי

קרוב הפסח, המצה והמרור באו להורות על עצם הגאולה, ומצות ארבע כוסות באה להורות על מעלה עליונה יותר של הגאולה, כי בגאולה זו יש מעלה על גבי מעלה עד שמגיעים למעלה עליונה. מכיון שנצטוונו באכילת המצה להורות על עצם הגאולה, נצטוונו גם בארבע כוסות להורות על המעלה העליונה של הגאולה. הטעם שארבעת הכוסות מורות על מעלה גבוהה יותר, כי האכילה גשמית יותר מהשתיה,

המהר"ל

הַאֲכִילָהּ, כְּמוֹ שֵׁיתְבָאָר, הוּא יוֹתֵר גְּשָׁמֵי מִן הַשְּׁתִיָּה, כִּי הַמְשָׁקָה הוּא דֶק יוֹתֵר, וְכָל דְּבָר שֶׁהוּא דֶק הוּא יוֹתֵר רְחוּק מִן הַגְּשָׁמֵי, וְדָבָר זֶה יִתְבָּאָר בְּסִמוּךְ, וּלְפִיכֵךְ בָּא שְׁתִּית אַרְבַּע כּוֹסוֹת עַל מִדְרַגַת הַגְּאֻלָּה שֶׁהִיא יוֹתֵר עֲלִיוֹנָה. וְזֵמָּה שֶׁהִלְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה אַרְבַּע דִּיקָא יִתְבָּאָר בְּסִמוּךְ. וּלְפִיכֵךְ אֲכִילַת מִצָּה וְאַרְבַּע כּוֹסוֹת בָּאוּ לְהוֹרוֹת עַל מִדְרַגַת הַגְּאֻלָּה שֶׁהִיא מִדְרַגָּה עַל מִדְרַגָּה, כִּי כֵן הוּא הַאֲכִילָהּ וְהַשְּׁתִיָּה, שֶׁהַשְּׁתִיָּה שֶׁהוּא מִמְשָׁקָה אֵינּוּ גְשָׁמֵי כְּמוֹ הַאֲכִילָהּ. וַיֵּשׁ לָךְ לומר הַמִּדְרַגָּה הַעֲלִיוֹנָה שְׁמוּרָה עֲלֶיהָ הַשְּׁתִיָּה הִיא זֹאת, וְזֵה כִּי אָף שֶׁהַמִּצָּה הִיא מוֹרָה עַל שֶׁהוֹצִיא אוֹתָם אֶל חֲרוֹת, הֵינּוּ עֲצָם הַיְצִיאָה לְחֲרוֹת, אֲבָל וְגֵאֻלָּתִי אֲתַכֶּם בְּזוֹרֵעַ נְטוּיָה לֹא בָּא עַל עֲצָם הַיְצִיאָה לְחֲרוֹת, רַק בָּא עַל שֶׁיְהִיוּ נִגְאָלִים. וְכֵן וְהוֹצִאתִי אֲתַכֶּם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם, וְהִצַּלְתִּי אֲתַכֶּם מִעֲבֹדְתֵם, וְכֵן וְלִקְחֹתִי אֲתַכֶּם לִי לְעַם, כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּאוּ לְהוֹרוֹת עַל שֶׁלֹּא יְהִיוּ מְשֻׁעָבְדִים לְמִצְרַיִם, וַיְהִיו עִם שֶׁהוּא נִגְאָל, וַיְהִיו אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְדָבָר זֶה הוּא יוֹתֵר מִדְרַגָּה עֲלִיוֹנָה. כִּי הַמִּצָּה הִיא עַל עֲצָם הַיְצִיאָה בְּלִבְד, אֲבָל אֵלּוּ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה הֵם דְּבָרִים קְיָמִים עוֹמְדִים כֶּךָ בְּתַמִּידוֹת, וְלִכְךָ הַדְּבָר הַזֶּה הוּא יוֹתֵר בְּמִדְרַגָּה עֲלִיוֹנָה מִמָּה שֶׁהוּא עֲצָם הַיְצִיאָה, כִּי אֵין סִפֵּק כִּי שְׁלֵמוֹת הַדְּבָר בָּא בְּסוּף הַדְּבָר וּבְגִמְרָה שְׁלוֹ כְּאֲשֶׁר פָּלוּ נִגְמָר וְנִשְׁלָם. וְעֲצָם הַיְצִיאָה הוּא דוּמָה אֶל הַלְדָּה, כְּאֲשֶׁר הוֹלֵד יוֹצֵא לְאוּרֵי הָעוֹלָם, כִּי כְּבָר אֲמַרְנוּ לְמַעְלָה⁵ כִּי יִשְׂרָאֵל הֵם דוּמִים לְוֹלֵד הַיְצִיאָה לְאוּרֵי הָעוֹלָם, וְזֵהוּ עֲצָם הַיְצִיאָה שֶׁהוּא דוּמָה אֶל לְדַת הוֹלֵד. אֲבָל אֵלּוּ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת הֵם בָּאִים כְּאֲשֶׁר נִשְׁלָם הַגְּאֻלָּה

קול חי

משום שהמשקה דק יותר מהמאכל, וככל שדבר דק יותר הוא רחוק יותר מהחומריות. דבר זה יתבאר בהמשך. לכן ארבע הכוסות מורות על מעלה גבוהה של הגאולה. עוד יתבאר בסמוך למה דוקא ארבע לשונות של גאולה. אם כן האכילה והשתיה באו ללמד על הגאולה שהיא מעלה על גבי מעלה, כי מעלת האכילה והשתיה שונות זו מזו, שכן המשקה במעלה גבוהה יותר מהאכילה. המצה מורה על החירות, כלומר על עצם היציאה לחירות, ועל זה נאמר: והוצאתי אתכם. המאמר: וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, וכן המאמרים: והצלתי אתכם מעבודתם, ולקחתתי אתכם לי לעם, באו להורות על מעלה גבוהה יותר, שלא יהיו משועבדים למצרים, שיהיו גאולים, ויהיו עמו של הקב"ה. מעלת כל אחת מהדרגות הללו גבוהה מעצם הגאולה. המצה מורה על עצם היציאה בלבד, ואילו ארבע לשונות של גאולה מורות על מעלות הקיימות תמיד, לכן מעלות אלו גבוהות מעצם החירות, כי אין ספק שהשלמות מגיעה בסוף, לכן כל מעלה שהיא לאחר היציאה גבוהה ממעלת היציאה. כי השלמות הגמורה היא כאשר נגמר התהליך כולו. היציאה דומה ללידה, ליציאת הולד לאויר העולם, וכבר בארנו בפרק ג כי יציאת ישראל ממצרים דומה ללידה. ארבעת לשונות הגאולה המדברות על שלמות הגאולה דומות לוֹד שכבר נולד, והוא שלם לא רק בגופו אלא גם בצורתו, וזו מדרגת השלמות. לכן בא הרמז לארבעת שלבי ההשלמה בארבע כוסות, כי כאמור המשקה מורה על שלימות גדולה יותר מהאכילה, כי האוכל גס ועבה על כן הוא

המהר"ל

קול חי

חומרי, ואילו המשקה שהוא בעל חומר דק יותר הוא מבטא את הרוחני. ובפרט היין מורה על מעלה רוחנית, כי היין נפרד מחומריות הענב וגסותו, לכן היין במיוחד מורה על מעלה רוחנית. כמו היחס שבין אכילה ושתייה כאשר האוכל חומרי והשתייה יותר רוחנית, כך היחס שבין היציאה ממצרים למעלות שבארבע לשונות של גאולה. וכך המצה שהיא האכילה מורה על החירות, וארבע הכוסות מורות על ארבעת מעלות הגאולה הבאות לאחר היציאה, אשר הן במעלה גבוהה יותר.

החרות המורה עליו אכילת מצת מצנה כמו שהתבאר, יש עם זה מדרגה שהיא יותר עליונה והם ארבע מדרגות אשר הם יותר במעלה.

ונגמר, דומה לולד שכבר נולד והוא נמצא בעולם בצורתו אשר נשלם, ודבר זה יותר מדרגה עליונה ויותר שלמות. ולפיכך בא הרמז על אלו ארבעה דברים בארבעה כוסות, כי הכוס מורה על מדרגה יותר מן האכילה, שהמשקה אינו כל כך גשמי, כי האכל לגסות האכל ולעבות שלו הוא גשמי. ודבר זה ידוע כי המשקה יותר דק ויותר רחוק מן הגשמי מאשר האכל, ובפרט היין, כי משקה היין הוא נבדל מחמר וגסות הענב, ולפיכך היין בפרט מורה על דבר שהוא יותר נבדל מן הגשמי. והערך והיחוס הוא שונה, כי כשם שיש עם האכילה שהיא גשמית השתייה שהיא יותר דקה ויותר רחוק מן עבות גשמי, כך עם החרות המורה עליו אכילת מצת מצנה כמו שהתבאר, יש עם זה מדרגה שהיא יותר עליונה והם ארבע מדרגות אשר הם יותר במעלה.

ואם תקשה: אם מעלת ארבע הכוסות גבוהה ממעלת אכילת הפסח, המצה והמרור, אם כן למה אין חיובם מן התורה? אין זו קושיה כלל, כי בוודאי העיקר זו היציאה שהיא נס ופלא, אף שאינה במעלה כמו המעלות הבאות אחריה. היציאה היא השינוי מעבדות לחירות, וכל תהליך של שינוי אינו מדרגה רוחנית גמורה כמו המעלה של השלמות אליה הוביל, וזהו היחס בין היציאה לחירות לבין הגאולה, כי שלמות הגאולה היא המעלה העליונה. לכן הרמז על המעלות שאחר היציאה בשתיית היין, כי היין הוא מיוחד לרמוז על מעלות רוחניות, משום שהוא משקה דק שנבדל מגוף העינב החומרי.

ארבע הכוסות אינן מן התורה כי העיקר הוא עצם היציאה ואם יקשה: אם אלו ארבע כוסות יש להם מדרגה עליונה יותר מן האכילה, אם כן למה אינם מן התורה? כי זה לא יקשה לך כלל, מפני כי העקר הוא עצם היציאה, לפי שהוא הנס והפלא בעצמו, אבל מפל מקום בענין המדרגה והמעלה אין זה כל כך הגאולה בעצמה שהיא היציאה לפעל, כי דבר זה שהוא היציאה לפעל הגאולה הוא שנוי מן עבדות לחירות, וכל דבר שיש בו שנוי אינו מדרגה אלהית לגמרי כמו כאשר כבר נשקמה הגאולה, כי דבר זה היא מדרגה עליונה ביותר. ולפיכך הרמז על אלו ארבעה דברים בשתיית ארבע כוסות, שהמשקה, ובפרט היין, הוא נבדל מן הגוף הענב הגשמי.

6. פסחים קט, ב: 'ולא יפחתו לו מארבעה: היכי מתקני רבנן מידי דאתי ביה לידי סכנה?'

המהר"ל

המצה מורה על הגאולה וארבע כוסות על הסדר האלוקי של הגאולה

קול חי

אכילת מצה ושתיית ארבעת הכוסות באו להורות על כך שישראל זכו לשתי מעלות: האחת, היציאה לחירות עליה מורה המצה. והשניה, על כך שישראל גאולים, וזו מעלה עליונה יותר מתהליך הגאולה. עוד אפשר לומר שלגאולה שתי מעלות: האחת שהם יוצאים מרשות אחרים, והשניה סדר הגאולה והבנת העניין הרוחני שלה, והקשר של הגאולה עם הקב"ה, דבר שאינו גשמי כלל. בארבעת הלשונות נזכר סדר הגאולה: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, וזהו סדר הגאולה. ההבנה שסדר הגאולה מאת ה' יתברך והבנת העניין הרוחני של סדר הגאולה, זו מעלה גבוהה יותר, לכן ארבע הכוסות מורות על המדרגה היותר עליונה. בכל אופן הדבר ברור כי לגאולה יש מעלה עליונה ביותר.

ולפיכך אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות באו להורות על קבלת ישראל שתי מעלות: האחת היא עצם היציאה לחרות, שבאה ההוראה במצות מצה. והשני על מה שישראל הם נגאלים כבר, ודבר זה מעלה עליונה יותר באשר כבר הם נגאלים. או שתאמר כי הגאולה יש לה שתי מדרגות: המדרגה האחת מה שהם נגאלים בעצמם, יוצאים מרשות אחרים. והמדרגה השנייה, סדר הגאולה, וציוור המשכל שלה המפשט מן הגוף לגמרי רק נקי מפשט מן הגוף, והתקשרות סדר הגאולה בו יתברך. ובאלו ארבע לשונות לא נזכר רק סדר הגאולה: והוצאתי אתכם, והצלתי אתכם, וגאלתי, ולקחתי, כל אלו הדברים הם סדר הגאולה. ואשר הגאולה מסדרת ממנו יתברך, וציוור המשכל וסדר שלו הוא יותר במעלה, ולפיכך ארבע כוסות הם באים על מדרגת הגאולה שיותר עליונה. ועל כל פנים הדבר ברור, כי יש לגאולה מדרגה עליונה יותר.

מצה באכילה כנגד הגאולה הנגלית, שתיית היין כנגד המדרגה הנסתרת שבגאולה

אכילת מצה היא אכילה גשמית, כי מהאכילה ניזון הגוף, כאשר המזון שנאכל הופך להיות חלק מגוף האדם. לעומת זאת השתייה פחות גשמית, שכן המשקה יותר דק בחומר מהמזון, וכל שכן כאשר המשקה הוא יין, המורה על דבר רוחני, כי הוא יוצא מגוף הענב, שהיה מכוסה שם. וכן אמרו חכמים: יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות. אין כוונתם בזה רק לגימטריה, ששניהם עולים לסך שבעים ולכן נכנס יין יצא סוד, אלא יש בזה רעיון עמוק. כוונתם לומר כי היין משקה נסתר, כי הוא יוצא מסתר הענב ומפנימיותו, לכן היין הגדל

ולפיכך אכילת מצה שהיא אכילה גופנית, שהאכילה מתפרנס ממנה הגוף וישוב בשר הלחם מה שהוא אוכל. והשתייה ממשקה שהוא דק, וכל שכן באשר המשקה הוא יין נבדל ויוצא מן הענב שהיה נסתר לשם, וכמו שאמרו (עירובין סה, א): יין נתן בשבעים וסוד נתן בשבעים, ואין הפרוש בלבד הגימטריא, שבשביל כך נכנס יין יצא סוד, אבל הוא דבר אמתי מצד עצמו, כי היין הוא משקה נסתר יוצא מהסתר הענב ומפנימית הענב, ולפיכך היין שהוא גדל בנסתר ובפנימית הענב בגימטריא סוד, לפי שהוא נסתר. וכאשר נכנס היין באדם מוציא הסוד, כי הוא בא עד

קול חי

בסתר הענב בגימטריה הוא סוד. וכאשר נכנס היין באדם הוא מוציא את הסוד, כי הוא מגיע עד הדבר הנסתר בהתאם למדרגת היין, ומוציא את הסוד. על כן אכילת המצה כנגד הגאולה הנגלית, והשתייה במעלה עליונה יותר.

ארבע כוסות - מפני שהגאולה באה מהעולם העליון אל העולם הזה שהוא עולם הריבוי המתבטא במספר ארבע משום שהיין מבטא את המעלה העליונה תקנו ארבע כוסות, כי הגאולה באה מהעולם העליון לעולם הזה, שהוא עולם הריבוי, וכל דבר הבא מעולם העליון אל העולם הזה שיש בו ריבוי נחלק לארבע, כי הארבע מבטא את הריבוי, כנגד ארבעת הצדדים השונים של העולם. זה הטעם לכך שיש ארבע לשונות של גאולה. סוד זה רמוז בכתוב: ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, מבואר מכאן שכל דבר שבא מהעולם העליון, כמו הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן, כשהוא בא אל עולם הטבע, שהוא עולם הריבוי, יפרד לארבעה ראשים, כי הפירוד לארבע כנגד הפירוד והריבוי השייכים לעולם הזה. לכן הגאולה שבאה מהעולם העליון מתחלקת לארבעה ראשים, הם ארבע לשונות של גאולה. זו משמעות ארבע הכוסות שתקנו חכמים לשתות יחד עם המצה, כי מאחר שהמצה מורה על הגאולה הגשמית כמו שהתבאר, תקנו עימה שתייה המורה על דבר רחוק מהגשמי, כי מוכרח שעם הגאולה הגשמית תהיה גם גאולה שאינה גשמית, שהיא אלוקית יותר, לכן תקנו ארבע כוסות על המעלה האלוקית שבגאולה, כמו שחייבה תורה אכילת מצה על הגאולה הגשמית.

המהר"ל

הנסתֵר כפי מדרגתו ומוציאו. ולפיכך האכילה של מצה באה על הגאולה הנגלית, והשתייה באה על מדרגה העליונה יותר.

ולפיכך הם ארבע כוסות, כי הגאולה היא באה מעולם העליון לעולם הזה שהוא עולם הרבוי, וכל דבר שהוא בא מעולם הנבדל לעולם הזה יש בו רבוי מחלק לארבע. כי מספר זה הוא מספר הרבוי, שהוא נגד ארבע צדדין המחלקים, ואלו דברים הם ארבע לשונות של גאולה. וסוד הזה הוא מבאר בתורה (בראשית ב, ט): ונהר יוצא מעדן להשקות וגו' ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, שמה מבאר לך כי כל דבר שבא מעולם הנבדל, כמו הנהר שהוא יוצא מעדן להשקות הגן, כשהוא בא אל עולם הטבע הוא עולם הרבוי יפרד לארבעה ראשים, כי זהו נגד הפירוד⁷ והרבוי, שהוא בעולם הרבוי. ולפיכך הגאולה שבאה מעולם העליון הנבדל היא מתפרד לארבעה ראשים, הם ארבע לשונות של גאולה. ודבר זה הם ארבע כוסות שתקנו חכמים שיהיו באכילה זאת, כי מאחר שמורה אכילה זאת, הוא אכילת מצה, על הגאולה כאשר מבאר, ויש עם האכילה השתייה שהיא יותר רחוקה מן הגשמי כמו שהתבאר, מחיב שיהיה גם כן הגאולה שמורה עליה האכילה, שיש עמה מדרגה יותר עליונה ויותר אלהית. ועל זה באו ארבע כוסות בשתייה, על מדרגת הגאולה, כמו שבאה האכילה על הגאולה הפשוטה, כאשר אמרנו.

7. עיין זוהר יוצא עמ' קנח ע"א (עם פירוש הסולם אות רלו): "ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים טורי דפרודא".

פרקי הלכה

איסור אכילה ושתייה בערב הפסח

מהי אכילה גסה

עֲרַבֵי פְּסָחִים סְמוּךְ לַמְנַחָה, לֹא יֵאָכַל אָדָם עַד שֶׁתַּחֲשֹׁךְ (פסחים צט, ב). פִּרְשׁוּ בַגְמָרָא (קו, ב): דִּילְמָא אֲתֵי לְאָכַל מִצָּה אַכִּילָה גְסָה, דְּאִכִּילָה גְסָה לֹא שְׂמָה אַכִּילָה, כְּדָאֲמַרִּינָן בְּפֶרֶק בְּתָרָא דִּיוֹמָא (פ, ב): הָאוּכַל אַכִּילָה גְסָה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים פְּטוּר, דְּאִכִּילָה גְסָה לֹא אַכִּילָה הִיא. וְהִקְשׁוּ בַתּוֹסְפוֹת (פסחים קו, ב ד"ה דילמא): דְּהָא דְאֲמַרִּינָן בְּנִזְיָר (כג, א): מֵאֵי דְכָתִיב (הושע יד, י): כִּי יִשְׂרָיִם דְּרָכֵי ה' וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם? מִשָּׁל לְשָׁנֵי בְנֵי אָדָם שְׂאָכְלוּ אֶת הַפֶּסֶחַ, אֶחָד אָכְלוּ לְשֵׁם מִצְוָה, עָלְיוּ נְאֻמָּר: וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם, וְאֶחָד אָכְלוּ לְשֵׁם אַכִּילָה גְסָה, עָלְיוּ נְאֻמָּר: וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם. וּפְרִיךְ: נְהִי דְלֹא עֲבִיד מִצְוָה מִן הַמְּבַחֵר, רְשָׁע קָרִית לֵיהּ! וְתַרְזֵן רַבְנּוּ תָם דְתַרְי אַכִּילוֹת גְּסוֹת הֵם: אַכִּילָה דְקָזַן נִפְשׁוֹ לְאָכַל, וְעַל אוֹתָהּ אַכִּילָה פְּטוּר בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. וַיֵּשׁ אַכִּילָה גְסָה שְׂאִינּוּ מִתְּאֵוָה לְאָכַל אֲבָל יֵשׁ בָּהּ טַעַם, וְעַל אַכִּילָה גְסָה זֹאת אֵינּוּ פְּטוּר, עַד כָּאֵן. וְאִף עַל גַּב שְׂאִין אֵינִי כְּדָאֵי לְדַקְדַּק עַל דְּבָרֵי הַתּוֹסְפוֹת שְׁהֵם בְּשֵׁם רַבְנּוּ תָם, מְכַל מְקוּם תּוֹרָה הִיא וְלִלְמַד אֲנִי צְרִיכִים, דְּלִפִּי זֶה קִשָּׁה דְמֵאֵי מְקִשָּׁה בְּנִזְיָר: נְהִי דְלֹא עֲבִיד מִצְוָה מִן הַמְּבַחֵר וְכו', וְלָמָּה לֹא מוֹקֵי דְאֵיירִי בְּכֵהֵאֵי גּוֹנָא, שְׂאָכְלוּ אַכִּילָה גְסָה לְגַמְרֵי שְׂקָזַן נִפְשׁוֹ לְאָכַל? וְעַל כְּרַחֵךְ צְרִיךְ לִוְמַר, דָּאֵם כֵּן הִיָּה קִשָּׁה, אֲנִי חֵדָא דְרַךְ קְאָמְרִינָן שְׂצַדִּיק הוֹלֵךְ וּפּוֹשֵׁעַ נִכְשָׁל, וְכֵאֵן שְׁנֵי דְרָכִים כְּדִמְקִשָּׁה תָתָם גַּם כֵּן. אִם כֵּן הִכִּי נִמִּי אֵיךְ אֲפֻשֵׁר לְפָרֵשׁ שְׂאָכַל לְשֵׁם אַכִּילָה שְׂאִינּוּ מִתְּאֵוָה לְאָכַל, דָּאֵם כֵּן קִשָּׁה, שְׁהָרִי זֶה שְׁנֵי דְרָכִים הֵם, שְׁהַצְדִּיק אָכְלוּ בְּדִין וּפּוֹשֵׁעַ לֹא בְּדִין, וְזֶה שְׁנֵי דְרָכִים! וְאֵין לִוְמַר כָּלֵל שְׂדִין אַכִּילַת פֶּסַח שְׂהוּא שְׂבַע הַרְבֵּה עַד שְׂאִינּוּ מִתְּאֵוָה לְאָכַל,

קול חי

במשנה בפרק ערבי פסחים: ערב פסח סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. פירשו בגמרא, שמא יבוא לאכול מצה אכילה גסה, ואכילה גסה לא נקראת אכילה, כמו שמצאנו בפרק אחרון של יומא: האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים פטור, מפני שאכילה גסה אינה נקראת אכילה. הקשו התוספות: במסכת נזיר שנינו: נאמר: כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. משל לשני בני אדם שאכלו את הפסח, האחד אכלו לשם מצוה, עליו נאמר: וצדיקים ילכו בם, ושני אכלו לשם אכילה גסה, ועליו נאמר: ופושעים יכשלו בם. שאלה הגמרא: אמנם זה שאכל אכילה גסה לא קיים מצוה מן המובחר, אבל למה נקרא רשע? משמע מכאן שאכילה גסה נקראת אכילה! תירץ רבנו תם שיש שתי אכילות גסות: יש אכילה שקצה נפשו מהאוכל, וזו האכילה שפטור עליה ביום הכיפורים, ויש אכילה גסה שאף שאין לו תאוה לאכול, הוא נהנה מהאכילה, על אכילה מסוג זה אמרה הגמרא בניזיר שיוצא ידי חובת אכילת קרבן פסח. ואף שאיני כדאי לחלוק על דברי התוספות בשם רבנו תם, בכל אופן תורה היא וללמוד אנו צריכים. לפי דברי ר"ת קשה להבין מדוע הגמרא בניזיר מקשה למה האוכל אכילה גסה נקרא רשע, אמנם הוא לא קיים מצוה מן המובחר אבל אינו רשע, שהרי קיים המצוה. לכאורה היתה הגמרא צריכה להעמיד שמדובר באכילה גסה שקצה נפשו באוכל, שבכגון זה לא קיים את המצוה! ניתן לומר, שאי אפשר לתרץ כך, כי הגמרא מחפשת מציאות בה שניהם עושים את אותו מעשה כאשר האחד צדיק והאחר רשע, ואם מדובר באכילה גסה שקצה נפשו מהאוכל, גם הצדיק לא יצא ידי חובה

שאם כן לא היה מקיים מצוה מן המבחר, שיאכל הפסח והוא לא יתאוה לאכול רק שיש בו טעם. ועוד תרצו התוספות: רשע קרית ליה? כלומר, הרי אכילת פסחים לא מעכבת, וכיון שקיים מצות פסח אף על גב דלא קיים מצות אכילת פסחים לא נקרא רשע אם לא קיים האחרת. וגם על זה יש לדקדק: דזה אין טעם לו, דסוף סוף במצוה השני רשע הוא! אבל הפרוש הנראה בזה, כי אכלו לשם אכילה גסה ודאי אינה אכילה גסה ממש, וכך פרושו: משל לשני בני אדם שאכלו הפסח על השבע, אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה. לא קאמר שאוכל אכילה גסה ממש, רק אכלו לשם אכילה גסה שהוא זולל בשר, אוכל אכילה גסה שהוא רעבתן ואוכל הפסח לשם רעבתנות שלו, ולא עשה המצוה מן המבחר מי שאוכל לשם אכילה גסה. ולא קאמר שאוכל הפסח להנאותו, דזה מגנה טפי שהוא רעבתן, אבל הנאה פדרך בני אדם לא נקרא זה פושע כלל. ומקשה: כיון דסוף סוף היה מקיים מצות פסח, רשע קרית ליה וכו'? וכך מוכח בדברי רש"י זכרוננו לברכה (ד"ה ואחד אכלו) בנזיר בפרק מי שאמר (כג, א). ולא מצי לאוקמה באכילה גסה גמורה, דאם כן יקשה דהוי זה שני דרכים, שהרי הצדיק אינו אוכלו כך ואם כן שני דרכים הם¹.

איסור אכילה מהזמן האמיתי של מנחה קטנה

ובגמרא (פסחים קו, א): איבעיא להו: סמוך למנחה גדולה תנו, או סמוך למנחה קטנה תנו? ופשיט: סמוך למנחה קטנה תנו. ומנחה קטנה מן ט' שעות ומחצה, וסמוך למנחה הוא מט'

קול חי

אף אם כוונתו לצאת ידי חובה. ואם נאמר שהצדיק לא אכל אכילה גסה ואכל כשעדין אינו שבע ואילו הרשע אכל אכילה גסה, אם כן אין זו אותה מציאות לצדיק ולרשע, כי הצדיק אכל כדין והרשע שלא כדין, ואנו מחפשים מציאות אחת לשניהם, וכך מקשה הגמרא שם בהעמדה אחרת שרצתה הגמרא להעמיד. עוד תרצו התוספות: מה שאמרה הגמרא בנזיר: רשע קראת לו?! כלומר הרי קיים את מצות הפסח, שכן עיקר המצוה היא הקרבה ולא האכילה, ולמה נקרא רשע אם לא קיים מצות האכילה? גם על תירוץ זה יש להקשות: הרי ביחס למצות האכילה הוא נקרא רשע! אבל עיקר התירוץ הוא שאין הכוונה לאכילה גסה ממש שנפשו קצה באוכל, וכך יש לפרש את דברי הגמרא: משל לשני בני אדם שאכלו פסח על השובע, האחד אכלו לשם מצוה והאחר לשם אכילה גסה, כלומר לשם רעבתנות שהוא זולל את בשר הפסח לשם האכילה ולא עשה את המצוה לשם מצוה ואף לא להנאותו, וזו גנותו שאוכל לשם רעבתנות. אם היה אוכל כדי ליהנות לא היה בזה פשיעה כלל. על זה מקשה הגמרא: כיון שהוא קיים את מצות הפסח, מדוע נקרא רשע? וכך מוכח מפרש"י שם בנזיר. אי אפשר להעמיד את הגמרא באכילה גסה גמורה שנפשו קצה באוכל, כי אם כן יקשה שאין ההשוואה בין הצדיק לרשע באותו האופן, שהרי הצדיק אינו אוכלו אכילה גסה ואילו הרשע אוכלו באכילה גסה, ואם כן אלו שתי מציאויות שונות.

בגמרא נשאלה השאלה: מה שנאמר במשנה: סמוך למנחה לא יאכל, האם הכוונה למנחה קטנה או למנחה גדולה? פשטה הגמרא שהכוונה סמוך למנחה קטנה. זמן מנחה קטנה מתשע וחצי שעות

1. לכאורה צ"ע כיצד יפרש לשיטתו את הגמרא ביומא: "האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים - פטור", אם כל אכילתו רק משום רעבתנות מדוע פטור? נראה שגם לשיטתו צ"ל שאכילה גסה שם הכוונה שקצה נפשו באוכל. מחלוקתו על התוס' - כיצד להגדיר אכילה גסה במסכת נזיר ובסוגיותיו.

שעות ולמעלה. וטעם חצי שעה שהוסיפו, מפני כי מדינא מנחה גדולה מיד אחר חצות ומנחה קטנה אחר שעבר חצי חציו האחרון של יום, והוא מט' שעות ולמעלה, אלא כדי שיהיה נכר בהכר גמור שנטו צללי ערב, אמרו: מנחה גדולה מזמן שש ומחצה, ומנחה קטנה כדי שיהיה נכר עריבות היום, והוא מן ט' ומחצה, והינו לחומרא, כדתנן (פסחים נח, א): תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה, אבל לקולא לא אמרינן כך. ולפיכך לא יאכל אדם מט' שעות ולמעלה, והינו סמוך למנחה קטנה חצי שעה, כאשר הגיע שעה ט' נתנו דין מנחה קטנה ולא יאכל.

שתיית יין בערב פסח

וענין שתיית יין בערב פסח, קאמר בגמרא (פסחים קז, ב): רבא שתא חמרא כל מעלי יומא דפסחא כדי דניגרי לבא וניכל מצה טפי. ובפרק פיצד מברכין (ברכות לה, ב) פריך: וחמרא סעיד! והא רבא שתא חמרא כל מעלי יומא דפסחא! ומשני: פורתא - מסעד סעיד, טובא - מגרר גריר. ובתוספות (ד"ה טובא): מכאן משמע שאסור לשתות יין בערב פסח מן המנחה ולמעלה, ואם רוצה לשתות ישתה יין הרבה, דטובא מגרר, עד כאן. ואין דעת בעל הטור כן, שפסק בסיומן תע"א שיוכל לשתות הן רב הן מעט. ומורנו הרב יוסף קארו (בב"ש שם) זכרנו לברכה מן המתמיהים על הטור, דהא התוספות הוכיחו מן הגמרא דין מועט אסור לשתות. ואני אומר כי בעל הטור מפרש בגמרא פרוש נכון, שהוא מפרש: יין טובא - מגרר גריר, פורתא - מסעד סעיד: כלומר שהיין אף על גב שהוא סועד הלב, מביא לו גרוי לאכל, ודבר זה הוא בנינו, סועד את האדם שמפרנסו ואינו רעב לאכל, וזהו נקרא: סעיד, מפל מקום גורר לו תאות

קול חי

של היום, וכוונת המשנה סמוך למנחה, מתשע שעות ואילך. הטעם לכך שהוסיפו לזמן איסור האכילה חצי שעה, מפני שעיקר זמן מנחה גדולה מיד אחר חצות, ומנחה קטנה מחצי הזמן שבין חצות לסוף היום, כלומר בשעה התשעית. כדי שיהיה היכר שכבר עבר חצות ונטתה השמש לכיוון מערב הוסיפו לזמן מנחה גדולה חצי שעה, וכן כדי שיהיה היכר לנטיית הערב הוסיפו חצי שעה לזמן מנחה קטנה, וזמנה מתשע וחצי שעות. הוספה זו היא חומרא, לכן שנינו תמיד נשחט בשמונה וחצי שעות שביום וקרב בתשע וחצי שעות, אבל לקולא לא אומרים שזמן מנחה מתשע וחצי שעות אלא מתשע. לכן לא יאכל מתשע שעות שהוא זמן הסמוך למנחה קטנה חצי שעה, כי בתשע שעות מתחיל זמן מנחה.

לענין שתיית יין בערב הפסח אמרו בגמרא: רבא שתה יין בכל ערב פסח, כדי שימשך לבו ויאכל יותר מצה. בפרק כיצד מברכין מקשה הגמרא: כיצד אפשר לומר שהיין משיבע והרי רבא שתה יין בכל ערב פסח! מתרצת הגמרא שמעט יין משיבע והרבה יין מגרה לאכילה. בתוספות שם הסיקו: מכאן, שאסור לשתות יין בערב הפסח מן המנחה ולמעלה. ואם רוצה לשתות, ישתה הרבה יין, שהוא מגרה את התיאבון. ודעת הטור אינה כן, שכתב שיוכל לשתות יין בערב הפסח בין מעט ובין הרבה. הבית יוסף שם תמה על הטור, שהרי התוספות הוכיחו מהגמרא שמעט יין אסור לשתות. ואני אומר שהטור מפרש בגמרא פירוש נכון. לדעתו יש לפרש שהיין משיבע מעט ומגרה הרבה את התיאבון, כלומר אף על פי שהיין משיבע, יחד עם זאת הוא מגרה לאכילה, דבר זה הוא מתכונות היין, שהוא משיבע את האדם שלא יהיה רעב, וזה הנקרא בגמרא: סעיד, וגם מגרה

דרשה
לשבת הגדול

דרוש נאה שדרש רבנו מהר"ל בקהלת קדש פרג בשבת הגדול שנת שמ"ט לפרט קטן:

כל פעל ה' למענהו (משלי טז, ד).

את כל הנבראים ברא ה' לכבודו

במדרש (שמות רבה יז, א): ולקחתם אגדת אָזוּב. הָדָא הוּא דְכְתִיב: כָּל פְּעַל ה' לְמַעְנֵהוּ, אִתְּהָ מוֹצֵא שְׁכָל מַה שְּׁבִרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית לֹא בְּרָא אֱלֹא לְכַבּוּדוֹ וְלַעֲשׂוֹת בְּהֵם רְצוֹנוֹ. בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן בְּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, אִף הֵם לְכַבּוּדוֹ בְּרָאָם, שְׁנַאֲמַר (ישעיהו סו, א): כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כְּסֵאֵי, וְאֹמַר (תהלים יט, ב): הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהֵינוּ. וְכֵן הָאוֹר שְׁבִרָא, לְכַבּוּדוֹ הוּא, הָדָא הוּא דְכְתִיב (תהלים קד, ב): עוֹטָה אוֹר פְּשִׁלְמָה. מַה נִּבְרָא בְּיוֹם שְׁנִי? רְקִיעַ, לְכַבּוּדוֹ בְּרָאוֹ, שְׁיַעֲמָדוּ שָׁם הַמַּלְאָכִים וְיִהְיוּ מְקַלְסִין אוֹתוֹ, שְׁנַאֲמַר (שם קג, א): הִלְלוּהוּ בְּרִקִיעַ עֲזוֹ. מַה בְּרָא בְּיוֹם שְׁלִישִׁי? דְּשָׂאִים וְאֵילָנוֹת, וּמְצִינּוּ שְׁהַדְשָׁאִין מְקַלְסִין לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנַאֲמַר (שם סה, ד): יִתְרוֹעְעוּ אִף יִשְׂרָאֵל. וּמִנִּין אִף הָאֵילָנוֹת? שְׁנַאֲמַר (דבה"י א' טז, ג): אִזּוּ יִרְנְנוּ עֲצֵי הַיַּעַר מִלְּפָנֵי ה'. אִתְּהָ מוֹצֵא שְׁצִוָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִן הָאֵילָנוֹת לַעֲשׂוֹת מִהֶן מְצוּוֹת, בְּפִרְהָ אֲדַמָּה צִוָּה לְהַשְׁלִיךְ בְּשִׁרְפָתָהּ עֵץ אֲרֻז וְאֹזוּב (במדבר יט, ו), וְהִזְאֵת מִי נִדָּה צִוָּה לַעֲשׂוֹת בְּאֹזוּב (שם יח), וְטָהַרְתָּ הַמְצָרְעָה צִוָּה לַעֲשׂוֹת בְּעֵץ אֲרֻז וְאֹזוּב (ויקרא יד, ו), וְכֵן בְּמְצָרִים צִוָּה לְהַגִּיעַ הַדָּם אֶל הַמִּשְׁקוּף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בְּאֹזוּב, שְׁנַאֲמַר (שמות יב, כב): וְלִקְחֶתֶם אֲגַדַּת אֹזוּב וְגו'. וְכֵן בְּרָא הַמַּיִם בְּיוֹם שְׁלִישִׁי, שְׁכַנְסָן מֵעַל הָאָרֶץ, וּמִשָּׁם קְלוּסוּ עוֹלָה, שְׁנַאֲמַר (תהלים צג, ד): מְקוּלוֹת מַיִם רַבִּים אֲדִירִים מִשְׁבְּרֵי יָם. מַה נִּבְרָא בְּיוֹם רְבִיעִי? מְאֹרוֹת, לְכַבּוּדוֹ בְּרָאָם, שְׁנַאֲמַר (שם קמח, ג): הִלְלוּהוּ שְׁמֵשׁ וִירַח. בְּיוֹם חֲמִישִׁי בְּרָא עוֹפוֹת לְכַבּוּדוֹ, לְהַקְרִיב מִהֶן קֶרְבָּן, שְׁנַאֲמַר (ויקרא א, יד):

קול חי

נאמר במשלי: כל פועל ה' למענהו, כלומר, את כל הנבראים ברא ה' לכבודו ולעבודתו. דבר זה מתבאר במדרש על הפסוק: ולקחתם אגודת אָזוּב. אמרו במדרש: זהו שנאמר: כל פועל ה' למענהו, אתה מוצא שאת כל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית, לא ברא אלא לכבודו ולעשות בהם רצונו. ביום הראשון ברא שמים וארץ, ולכבודו בראם, שנאמר: כה אמר ה' השמים כסאי, ואומר: השמים מספרים כבוד אל. גם את האור שברא ביום הראשון ברא לכבודו, שנאמר: עוטה אור כשלמה. מה נברא ביום השני? הרקיע, ונברא לכבודו, שיעמדו שם המלאכים ויהיו מקלסים אותו, שנאמר: הללוהו ברקיע עזו. מה ברא ביום השלישי? דשא ואילנות, ומצאנו שהדשאים מקלסים את הקב"ה, שנאמר: יתרועעו אף ישירו. ומנין שאף האילנות מקלסים? שנאמר: אז ירננו עצי היער מלפני ה'. עוד אנו רואים שצווה הקב"ה לעשות מצוות באילנות. בשריפת פרה אדומה צווה להשליך עץ ארוז ואזוב, את הזאת מי נדה צווה לעשות באזוב, את טהרת מצורע צווה לעשות בעץ ארוז ואזוב, וכן במצרים צווה לשים את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות באמצעות אזוב, שנאמר: ולקחתם אגודת אזוב. וכן ברא את המים ביום השלישי, כשכנס מעל הארץ, ומשם עולה קלוסו, שנאמר: מקולות מים רבים אדירים משברי ים. מה נברא ביום הרביעי? מאורות, ולכבודו בראם, שנאמר: הללוהו שמש וירח. ביום חמישי ברא עופות לכבודו, להקריב מהם קרבן, שנאמר:

אם מן העוף עלה קרבנו. מה נברא ביום ששי? בהמות, לכבודו בראם וצווה להקריב מהם קרבן, שנאמר (שם, ב): אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר. וברא בו אדם לכבודו, שנאמר (תהלים קמח, ז): הללו את ה' מן הארץ תנינים וגו'. הוי כל פעל ה' למענהו.

אין עוד מלבד הקב"ה, לכן כל הנבראים נבראו רק כדי לעבודו

ויש להקשות על מדרש זה, מה ענין השירה והקלוס שנותנים הדישאים? ואיך נותנים קלוס להקדוש ברוך הוא? אבל המדרש הזה בא לומר כי אי אפשר שיהיה שום נמצא שיהיה נברא לעצמו, שהדבר הזה לא יתן השכל, שיהיה שום נברא בשביל עצמו. שאם כן, היה נראה חס ושלום שיש דבר זולת השם יתברך. וכן אמר הכתוב (דברים ד, ט): וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ואין פרוש אין עוד כי אין עוד אלהים, אבל פרושו כי אין עוד דבר בעולם רק השם יתברך, כי כל הנבראים לא נבראו אלא למענהו יתברך, ואם לא כן לא היה נברא אותו נברא בעולם, רק הכל נברא בשביל לשבח ולפאר יוצרו ולעבדו. לפיכך אמר אין עוד, כלומר כי אין בריאה עוד בנמצא, רק הכל הוא לשבח ולפאר השם יתברך. כי הכסא אשר ישב עליו בעל הכסא, אין לכסא שם בפני עצמו רק כי הוא לשיבת בעל הכסא, אבל מצד עצמו אין מציאות לו. לפיכך הנבראים כלם אשר נבראו לשבח יוצרם ולפאר שם כבודו, אין להם שם בפני עצמם, והרי אין עוד. אבל אם היה חס ושלום דבר שעומד לעצמו ולא היה נברא לקלוס להקדוש ברוך הוא, היה נראה כאלו היה דבר חס ושלום זולת השם יתברך. ואף אם אותו הבריאה מקבל אלהותו

קול חי

אם מן העוף עולה קרבנו. מה נברא ביום הששי? בהמות, לכבודו בראם וצווה להקריב מהם קורבנות, שנאמר: אדם כי יקריב מכם קרבן לה', מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן. ביום השישי ברא את האדם וגם הוא נברא לכבודו, שנאמר: הללו את ה' מן הארץ תנינים וכו', זהו ביאור כל פועל ה' למענהו.

המדרש אינו מובן, וכי הדשאים אומרים שירה וקילוס? ואיך הם נותנים שירה וקילוס לקב"ה? עלינו להבין שהמדרש לא בא לתאר את המציאות כפשוטה, אלא ללמדנו שאין שום נברא שנברא בשביל עצמו. המחשבה שיש דבר שנברא לצורך עצמו מנוגדת להגיון. אם היה כך, היה חס ושלום דבר המתקיים בלי הקב"ה, והתורה אמרה: וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ובארץ מתחת אין עוד. המילים: 'אין עוד' אין פירושם שאין עוד אלוהים מלבד ה', אלא פירושן הוא שאין מציאות בעולם מלבד מציאות ה', כי כל הברואים נבראו לכבוד ה' ולעבודתו, ואם לא כן לא היה אותו דבר נברא, אלא הכל נברא כדי לשבח, לפאר ולעבוד את היוצר. לכן נאמר: אין עוד מלבדו, כלומר אין בריאה בעולם שיש לה קיום לעצמה, אלא תפקיד כולם לשבח, לפאר ולעבוד את השם יתברך. דוגמא לדבר: כסא אשר יעודו שישב עליו בעל הכסא. לכסא אין חשיבות בפני עצמו, אלא רק כדי שישב עליו בעל הכסא. לכן, כל הנבראים שנבראו כדי לשבח את יוצרם ולפאר שם כבודו יתברך, אין להם קיום עצמי, זוהי משמעות המילים: 'אין עוד'. אבל אם היה דבר בעולם שקיים לצורך עצמו ולא היתה בריאתו כדי לשבח את הקב"ה, היה נראה כאילו יש נברא שיש לו קיום מבלי שהקב"ה מקיימו, ואפילו היה אותו נברא מקבל על עצמו את אלוהותו של הקב"ה ולהיות עבדו, קבלה זו משמעותית רק בזמן

ועבודותיו, זה הוא מצד אותה עבודה בלבד, ואם כן בשעה שאינו עובד, כשאוכל ושותה, אז יהיה דבר חס ושלום זולת השם יתברך. אבל אם נאמר שהאדם תחלת בריאתו וחיותו הוא לעבד בוראו, אף אם אוכל ושותה להחיות נפשו, מאחר שתחלת בריאתו לכבודו, אף כאשר אוכל ושותה לקים נפשו הרי הוא עצמו נברא לכבוד השם יתברך, והכל הוא אל השם יתברך.

משלמות הנבראים נראה שבת הבורא

וזהו הקלוס הזה שנותניו הנבראים אל הקדוש ברוך הוא, מה שנראה בהם שבת יוצר הכל בבריאה, שיש בהן מן הפאר שנבראו בתכלית השלמות. וכמו שתקנו חכמים זכרונם לברכה בברכות (מג, ב), כשהאדם יוצא בחדש ניסן ורואה אילנות מלבלין מברך: ברוך שפכה לו בעולמו.

בנבראים הקטנים שבת הבורא יותר מאשר בגדולים

והנה שבת הקדוש ברוך הוא מכל יצורי עולמים. ואל יחשב אדם כי בקטנים כמו השרצים אין נראה בהם שבת יוצר הכל, אדרבה כי בקטנים יותר נראה שבת יוצר הכל אשר ברא בריאה כמו זאת. כמו שתמצא מינים שפלים, פחותים, אשר בהם נראה שבת יוצר הכל.

בברכה על הפרי מקלס את הקב"ה במקום הקילוס העולה מהפרי, ולכן יכול לאכלו

וזה אמרם בפרק כיצד מברכין (ברכות לה, א): תנו רבנן, אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. מאי תקנתיה? ילך אצל חכם. מאי עביד ליה, הא עביד לאיסוריה! אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבוא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאלו

קול חי

שעושה עבודתו, אבל כשאינו עושה עבודתו אלא עוסק בצורכי עצמו, כמו בשעה שאוכל ושותה, הוא כביכול מחוץ לקב"ה. אבל אם נאמר שכל תכלית יצירת האדם היא כדי לעבוד את בוראו, אז גם בשעה שאוכל ושותה להחיות את גופו הוא משועבד לה, מכיון שכל בריאתו אינה אלא לכבוד יוצרו, גם הפעולות הללו שמטרתן לקיומו אינן למען לעצמו, כי הוא עצמו נועד לעבוד את בוראו, והכל הוא אל הקב"ה.

הקילוס שנותנים הנבראים לקב"ה הוא שנראה בהם שבתו של יוצר הכל, שיש בבריאה פאר ושנבראו בתכלית השלמות. כמו שתקנו חכמים בברכת האילנות, כשיוצא אדם בחודש ניסן ורואה אילנות מלבליים מברך: ברוך שפכה לו בעולמו.

שבת הקב"ה עולה מכל הנבראים. לא נכון לחשוב שבנבראים הקטנים כמו השרצים לא נראה שבת הבורא, אדרבה, בנבראים הקטנים נראה שבת הבורא יותר מאשר בגדולים, שברא בריאה קטנה ועם זאת משוכללת, כמו שאנו רואים מיני רואים שפלים ופחותים בהם נראה שבת הבורא.

זהו מאמר חכמים בפרק כיצד מברכין: שנו חכמים, אסור לאדם שיהנה מהעולם הזה בלי ברכה, וכל מי שנהנה מהעולם הזה בלי ברכה מעל. מהי תקנתו? ילך אל החכם. וקשה, במה תועיל ההליכה אל החכם, הרי כבר עשה את האיסור? אלא אמר רבא: ילך אל החכם מתחילה וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: לה' הארץ ומלואה. הקשה רבי לוי, מצאנו שני פסוקים